

2015 - בג"ץ 739/15 מאי כליפה נ' שהב"ט -

פטור מטעמי הכרה דתית

מאת:

קמ"ש ארטיום נאורוב, תובע צבאי בפרקליטות עריקים, התביעה הצבאית

רס"ן שגב רוס, סגן פרקליט, פרקליטות מרכז וח"א, התביעה הצבאית

בחדש אוקטובר 2015 ניתן פסק דינו של בית המשפט העליון, שהתייחס לראשונה לסוגיית הפעלת שיקול דעת רשויות הצבא בבואן לדון בבקשה לפטור מטעמים שבהכרה דתית. בית המשפט העליון דחה את העתירה וקיבל באופן מלא את עמדת המדינה, לפיה מקום בו קם חשש מבוסס לכך שמועמדת לשירות ביטחון מסרה תצהיר שקרי לגבי אורח חייה הדתי, קיימת לצה"ל סמכות ואף חובה לבחון את אמיתות התצהיר, ובמקרים מתאימים לדחות את הבקשה לפטור מן השירות הצבאי.

רקע עובדתי

במדינת ישראל מוטלת חובת גיוס בהתאם לחוק שירות ביטחון [נוסח משולב], התשמ"ו-1986 ("החוק"). על חובת הגיוס נכתב, כי מעבר להיותה חובה משפטית, היא גם "חובה מוסרית הנובעת מצרכי קיומה הראשוניים והמיידיים של המדינה" (בג"ץ 2383/04 מילוא נ' שר הביטחון).

בהתאם לחוק, מוטלת חובת הגיוס על אזרחים ישראלים ועל תושבי קבע במדינה. בין היתר, מוטלת החובה להתייצב לבדיקת כושר לשירות ביטחון (סעיף 5 לחוק) ולהתייצב לשירות סדיר (סעיף 13 לחוק).

בצד זאת, מקנה החוק פטור משירות ביטחון, על פי דין, לאם לילד; לאישה הרה; לאישה נשואה; וכן למי שהוכיחה, באופן שנקבע בתקנות שהותקנו מכוח החוק, כי טעמים שבמצפון או בהווי משפחתי דתי מונעים אותה מלשרת בשירות ביטחון (סעיף 39 לחוק).

בנוסף, בחוק נקבע גם פטור מטעמי הכרה דתית, הקבוע בסעיף 40 לחוק. פטור בעילה זו יוקנה למי שהצהירה בפני שופט או בפני דיין בבית דין רבני, כי מתקיימים בה שלושת המאפיינים הבאים: טעמים שבהכרה דתית מונעים אותה מלשרת בשירות בטחון; היא שומרת על כשרות בבית ומחוצה לו; היא אינה נוסעת בשבת.

בהתאם לחוק, פטור מטעמי הכרה דתית יינתן למי שהגישה את התצהיר האמור לפוקד במועד שנקבע לכך בתקנות - הן תקנות שירות בטחון (פטור נשים משירות בטחון מטעמים שבהכרה דתית), תשל"ח-1978.

כמו כן, בהתאם לתקנות, לאחר הגשת התצהיר במועד, תונפק למועמדת לשירות ביטחון תעודה המעידה על כך שהיא פטורה מחובת השירות. לעומת זאת, קבלת פטור מטעמים שבמצפון או שבהווי משפחתי דתי, אינה כרוכה רק בהגשת תצהיר כדיון, אלא טעונה דיון בפני ועדת פטור מיוחדת. בחוק נקבעה גם סנקציה בגין מתן תצהיר שקר, לפיה הרשעה במשפט פלילי בעבירה שעניינה מסירת ידיעה כוזבת לצורך קבלת פטור משירות, תביא לבטלות הפטור מעיקרו.

טופס הצהרה פטור משירות הביטחון

א. הצהרה בפני דיין על בקשה לפטור משירות ביטחון - דגשים

- ניתן לערוך תצהיר זה בפני דיין, בצורה מרוכזת על ידי מוסד החינוך בו את לומדת, אשר יתאם זאת מראש עם המזכיר הראשי של בית הדין הרבני שבאזור המוסד החינוכי.
- אם אין הערכות מרוכזת במוסד בו את לומדת, יש לחתום על התצהיר בפני דיין בהגעה אישית אל בית הדין הרבני באזור.
- פתיחת תיק הבקשה כרוכה בתשלום אגרה, התשלום יבוצע באמצעות כרטיס אשראי בבית הדין. במידה וההצהרה נעשית באופן מרוכז במוסד החינוכי, התשלום יבוצע מראש באמצעות שובר תשלום אותו ניתן לקבל בבית הדין.
- חובה** להציג בפני המאמת תעודת זהות של המצהיר, דרכון או רישיון נהיגה עדכניים ומקוריים.
- על פי רוב ההצהרה לפטור משירות הביטחון ניתנת מטעמים שבהכרה דתית.
- (אולם ניתן לתת פטור בתצהיר גם מטעמים של הווי משפחתי דתי, ומטעמי מצפון).

ב. מה הלאה?

- ההצהרה מחייבת התייצבות המצהירה בפני דיין.
- לאחר שהצהרת וקיבלת שני העתקים מקוריים של התצהיר, יש לשלוח אחד מהם דרך האיזור האישי באתר / באפליקציה של מיטב, או לחלופין בדואר רשום, או במסירה ידנית בלשכת הגיוס אליה את שייכת, בהקדם האפשרי, ולכל היותר כך שההצהרה תגיע ללשכת הגיוס לא פחות מתשעים יום לפני מועד הגיוס שנקבע לך. עליך לשמור את אישור הדואר על קבלתו אצל הנמען, או את אישור המסירה הידנית בלשכה. לאחר מספר שבועות מומלץ ליצור קשר עם יחידת 'מיטב' ולוודא כי התצהיר אכן נקלט במערכת.

ג. פרטי התקשרות עם הנהלת בתי הדין הרבניים

מוקד טלפוני טל-דין:

שעות מענה טלפוני:

שפת מענה:

טלפון הנהלת בית הדין:

פקס הנהלת בתי הדין:

דואר אלקטרוני פניות הציבור:

כתובת הנהלת בתי הדין:

מתוך הנחיות בתי הדין הרבניים בנוגע להצהרת דת

בענייננו, לאחר שנקראה להתייצב להליכי גיוס, הגישה המועמדת לשירות-ביטחון **מאי כליפה** ללשכת הגיוס תצהיר על פי סעיף 40 לחוק שירות ביטחון, שבו הצהירה כי היא מנועה מלשרת בצבא מטעמים **שבהכרה דתית**. לאחר מכן זומנה כליפה לראיון בלשכת הגיוס כדי לבדוק את מידת שליטתה בענייני דת, בין היתר בשים לב לעובדה שהגישה את התצהיר באיחור לעומת המועד הקבוע בתקנות. בריאיון התברר, כי כליפה חסרה בקיאות במושגי מפתח בדת היהודית.

לאחר מכן, מתוך חשש כי בקשת הפטור שהוגשה לא תתקבל, החליטה כליפה לבקש פטור משירות ביטחון **מטעמים שבהווי משפחתי דתי**. על רקע זה, ועל מנת לאפשר לה לעמוד בפני ועדת פטור בהתאם לבקשתה העדכנית, הוחלט לדחות את מועד גיוסה של כליפה.

אז, הגישה כליפה בקשה נוספת לפטור משירות **מטעמים שבהכרה דתית**, בטענה שאת המועד להגשת התצהיר יש למדוד ביחס למועד הגיוס העדכני; משכך, לטענתה, בקשתה השלישית הוגשה במועד, והיא זכאית לפטור. לאחר הגשת בקשה זו, נמסר לה כי אין באפשרותה לבקש פטור בהתאם לשתי עילות במקביל. כליפה ביקשה שתטופל בקשתה לפטור **מטעמים שבהכרה דתית**.

עמדת רשויות הגיוס הייתה, כי המועד האחרון להגשת התצהיר נקבע בהתאם למועד הגיוס המקורי, ומשכך יש להידרש אך ורק לתצהיר המקורי שהגישה כליפה. לנוכח העובדה שהתצהיר הוגש באיחור, קבעו רשויות הגיוס שהיה באפשרותן לדרוש בשאלת דתיותה של כליפה, ונמצא כי היא אינה בקיאה בדת היהודית די הצורך. בשל ההתרשמות כי לא התקיימו בעניינה של כליפה טעמים שבהכרה דתית המונעים ממנה לשרת בשירות ביטחון, הוחלט שלא לדחות את גיוסה בשנית.

ההליך המשפטי

לאחר שנודע לה על ההחלטה לחייבה בגיוס על אף הבקשות שהגישה, פנתה כליפה לבג"ץ, בטענה שעל רשויות הגיוס היה להעניק לה פטור משירות ביטחון, מטעמים שבהכרה דתית, ולכל הפחות לבטל בדיעבד את צו הגיוס שהוצא לה. לטענתה של כליפה, סעיף 40 לחוק, שעניינו פטור מטעמים שבהכרה דתית, **אינו מקנה לרשויות הגיוס שיקול דעת** במתן הפטור, אלא מחייב את נתינתו לכל מי שהגישה תצהיר בנושא לרשויות הגיוס, ללא כל בדיקה נוספת.

לגופם של דברים, טענה כליפה שהתצהיר עליו חתמה, בדבר קיומם של טעמים שבהכרה דתית המונעים ממנה לשרת בצה"ל, הוא תצהיר אמת. בהקשר זה יצוין, כי לאחר הגשת העתירה, נמצא כי כליפה פרסמה ברשתות החברתיות תמונות המעידות, הן כשלעצמן והן בצירוף לכיתובים שונים שהוסיפה להם כליפה, כי אינה מקפידה על לבוש צנוע, וכן מצטלמת, נוסעת ואף מבלה בשבת.

טענת המדינה בתגובה לעתירה הייתה, כי כאשר מתעורר בקרב רשויות הגיוס חשד לאי-התאמה בין האמור בתצהיר הפטור לבין המציאות, מזומנת המצהירה לבירור שבו היא נשאלת, בין היתר, שאלות הבודקות בקיאות מצידה בענייני הדת - שאלות שעליהן לא ידעה כליפה להשיב.

בית המשפט העליון קבע, לאחר בחינת ההיסטוריה החקיקתית, כי המנגנון הקיים כיום בחוק, שלפיו הפטור יינתן **על סמך הצהרה בלבד**, נועד לפשט את הליך קבלת הפטור מטעמים שבהכרה דתית, תוך קביעת אמות מידה ברורות לזכאות לפטור, שבצדן סנקציה בגין מתן תצהיר שקר.

משמעות הדברים, לדברי בית המשפט העליון, היא שבניגוד לפטורים אחרים לפי חוק, הפטור מטעמים שבהכרה דתית אינו נתון לשיקול דעתה של ועדת פטור כלשהי, אלא מותנה לכאורה אך ורק במילוי ההליך שבתקנות בדבר הגשת תצהיר, במועד שנקבע לכך.

ואולם, נקבע **לראשונה** גם, כי **רשויות הגיוס אינן "חותמת גומי"** בכל הנוגע להנפקת הפטור, ועליהן למנוע שימוש לרעה בהוראות חוק שירות ביטחון והתקנות שהותקנו מכוחו. לכן, במקום שבו קיים חשש שמיועדת לשירות ביטחון **מסרה בפני גורמי צבא תצהיר שקרי** לגבי אורח חייה הדתי, קיימת סמכות לבחון את אמיתות התצהיר, למשל בדרך של זימון מלש"בית לראיון בלשכת הגיוס, ובמקרים המתאימים אף לדחות את הבקשה לפטור מן השירות.

חשיבות הפרשה

פסק דין זה הוא אחד מפסקי הדין המרכזיים בסוגיית הפטור מטעמי הכרה דתית. פסק הדין פירש, לראשונה ולעומק, את סמכות רשויות הגיוס לדון ולבחון באופן מהותי את תצהיר הדת שהוגש. פסק הדין מקבל אף משנה חשיבות לנוכח העובדה כי בשנים האחרונות כמות המתגייסים יורדת בהדרגה. קביעותיו של פסק הדין, לפיהן רשויות הגיוס אינן משמשות "חותמת גומי" בכל הנוגע להנפקת פטור מכוח חוק שירות ביטחון וכי עליהן למנוע שימוש לרעה בהוראות החוק, משמעותיות להתמודדות בתופעת הירידה בשיעור המתגייסים.

מדוע בחרנו בנושא זה?

חובת השירות לצה"ל הינו נושא חשוב ומשמעותי במדינת ישראל. מסירת הצהרת דת כוזבת היא אחת מהדרכים בהן מועמדים לשירות ביטחון מנצלים לרעה את החוק על מנת להימנע מביצוע חובתם לשרת בצה"ל. כתובעים צבאיים עלינו להילחם בתופעת ההשתמטות מחובת השירות בצה"ל ובתופעות של ירידה בשיעור המתגייסים מקרב חייבי הגיוס.

מסיבה זו ראינו לנכון להקדיש את כתיבת החיבור דווקא לפסק דין חשוב זה.

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- חוק שירות ביטחון [נוסח משולב], תשמ"ו-1986 ;
- תקנות שירות בטחון (פטור נשים משירות בטחון מטעמים שבהכרה דתית), תשל"ח-1978 ;
- בג"ץ 739/15 מאי כליפה נ' שר הביטחון ;
- בג"ץ 2383/04 מילוא נ' שר הביטחון.